

Θεωρητικό πλαίσιο – Χρήσιμα Κείμενα

Τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στην πολιτιστική κληρονομιά;

Αν χρειάζεται να αναζητήσουμε έναν ορισμό, η Σύμβαση της UNESCO για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς διευκρινίζει ότι ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζονται τα ακόλουθα:

Μνημεία: αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, στοιχεία ή δομές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, κατοικίες σπηλαίων, και συνδυασμοί των χαρακτηριστικών αυτών, τα οποία έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης και της επιστήμης.

Κτηριακές ομάδες: ομάδες κτηρίων ή ξεχωριστά κτήρια, τα οποία συνδέονται λόγω της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειάς τους ή της θέσης τους στο τοπίο και έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την άποψη της ιστορίας, της τέχνης και της επιστήμης.

Τοποθεσίες: έργα του ανθρώπου ή τα συνδυασμένα έργα της φύσης και του ανθρώπου, καθώς και περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των αρχαιολογικών χώρων, που έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από την ιστορική, εθνολογική ή ανθρωπολογική άποψη.

Πώς αντιλαμβανόμαστε την πολιτιστική κληρονομιά;

Τι μας παραδίδεται από τις προηγούμενες γενιές και γίνεται συλλογικό μας βίωμα; Το παρελθόν αποτυπώνεται στην ύλη, σε αντικείμενα κάθε είδους (αρχαιολογικά ευρήματα, έργα τέχνης, παραδοσιακές χειροτεχνίες), αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, παραδοσιακούς οικισμούς αλλά και σε γνώσεις, αντιλήψεις, αξίες. Το βιώνουμε, ατομικά ή συλλογικά, ακόμα και μέσα από παραδόσεις, έθιμα, δρώμενα, θεάματα, μουσικές, γεύσεις. Όλα αυτά μαζί αποτελούν υλικές και άυλες μαρτυρίες του παρελθόντος που μας συνοδεύουν στην καθημερινότητά μας και περνούν από το παρόν στο μέλλον.

Η πολιτιστική κληρονομιά ωστόσο αποτελεί ένα αδιάρρηκτο σύνολο με την **φυσική κληρονομιά**. Σύμφωνα με τη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (1972) ως φυσική κληρονομιά νοούνται:

α) *φυσικά μνημεία* αποτελούμενα από φυσικούς ή βιολογικούς σχηματισμούς ή από ομάδες τέτοιων σχηματισμών που έχουν παγκόσμια αξία από αισθητική ή επιστημονική άποψη.

β) *γεωλογικοί και φυσιογραφικοί σχηματισμοί* και ακριβώς καθορισμένες περιοχές που αποτελούν την κατοικία απειλούμενων ζωικών και φυτικών ειδών, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη ή από ανάγκη διατήρησης.

γ) *φυσικά τοπία* ή ακριβώς καθορισμένες φυσικές περιοχές, παγκόσμιας αξίας από επιστημονική άποψη, από ανάγκη διατήρησης ή από άποψη φυσικού κάλλους.

Ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον στο οποίο ζει και δημιουργεί;

Ο άνθρωπος δρα και αντιδρά πάντα σε σχέση με το *τοπίο* γύρω του. Η σχέση αυτή συνοψίζεται στην έννοια του «πολιτιστικού τοπίου», όπως την περιέγραψε το 1925 ο ανθρωπογεωγράφος Carl O. Sauer: «Ο πολιτισμός είναι ο φορέας, η φύση το μέσο και το πολιτιστικό τοπίο το αποτέλεσμα» (Carl O. Sauer, 1925).

Ο τόπος διαμορφώνει κάθε φορά τις συνθήκες διαβίωσης του ανθρώπου, ο οποίος καλείται να προσαρμοστεί σε αυτές, να οργανώσει τον τρόπο ζωής του, να δράσει και να δημιουργήσει. Στο χώρο, λοιπόν, αποτυπώνεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, διαμορφώνονται συμπεριφορές και νοοτροπίες, συντελούνται κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές αλλαγές, αδιάσπαστες στην πορεία του χρόνου. Το τοπίο μαρτυρά τελικά την ανθρώπινη ιστορία και αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς για να ερμηνεύσει κανείς την εξέλιξη του πολιτισμού διαχρονικά.

Τι εννοούμε με τον όρο «προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς»;

Ο όρος περιλαμβάνει μια σειρά από δράσεις, όπως την ανεύρεση, συστηματική καταγραφή, μελέτη, συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη των πολιτιστικών αγαθών, στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτά καθώς και την εξασφάλισή τους από περιπτώσεις κλοπής, βλάβης και καταστροφής. Για όλα αυτά τα στοιχεία έχει καθιερωθεί να θεσπίζονται κανόνες προστασίας τους από το κράτος που έχει την ευθύνη αυτή. Αυτό ισχύει και για την χώρας μας, όπου είναι σε ισχύ ο νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς (Νόμος 3028).

Σε τι διαφοροποιείται από τον όρο «διαφύλαξη» και γιατί είναι επιτακτική η ανάγκη διαφύλαξης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς;

Η διαφύλαξη εμπεριέχει την έννοια της διάσωσης και της διασφάλισης της μετάδοσης ενός στοιχείου της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη μια γενιά στην άλλη. Ο όρος δεν περιορίζεται στη διάσωση και πολύ περισσότερο δεν περιλαμβάνει τη μουσειακή αξιοποίηση ενός στοιχείου. Αντίθετα, προϋποθέτει την αποδοχή του από

την κοινότητα, την προσαρμογή του στις συνθήκες κάθε εποχής και τη συνέχισή του. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτεί την ενεργοποίηση συνολικά μιας κοινότητας ατόμων για την ανάληψη μέτρων ανάδειξης της αξίας του.

Η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι αποκλειστική ευθύνη της πολιτείας. Είναι υπόθεση όλων μας γιατί αποτελεί συστατικό στοιχείο της ταυτότητας των λαών. Επομένως, η διαφύλαξη, διατήρηση και προβολή των πολιτιστικών αγαθών, υλικών και άυλων, συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της ιστορικής διαδρομής κάθε λαού, στην ευαισθητοποίησή του για την πολιτιστική φυσιογνωμία του τόπου του και κατ' επέκταση στη αντίστασή του απέναντι στη γενική τάση για διεθνοποίηση και τυποποίηση των πολιτιστικών αγαθών. Η δυναμική της διαφύλαξης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με την έμπνευση της ατομικής δημιουργικότητας είναι βασικός παράγοντας όχι μόνο για την πολιτιστική αλλά και γενικότερα την κοινωνική εξέλιξη.

Υπάρχει κάποιος επίσημος φορέας σε διεθνές επίπεδο που είναι υπεύθυνος για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς;

Ναι, πρόκειται για τον Εκπαιδευτικό Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO - United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization). Ιδρύθηκε μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (16/11/1945) και τις καταστροφικές συνέπειές του στην ανθρωπότητα. Επιδίωξη αυτού του εξειδικευμένου Οργανισμού είναι η προαγωγή και προστασία της εκπαίδευσης, των επιστημών και του πολιτισμού σε παγκόσμια κλίμακα, προκειμένου να λειτουργήσουν ως μέσο εγκαθίδρυσης της ειρήνης μεταξύ των ανθρώπων.

«Η UNESCO επιζητεί να προωθήσει την αναγνώριση, προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, αξίας σημαντικής για τον άνθρωπο. Η Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 16 Νοεμβρίου 1972. Με την υπογραφή της, τα κράτη αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην εθνική επικράτειά τους και έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, αποτελούν, με κάθε επιφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, παγκόσμια κληρονομιά για την προστασία της οποίας είναι υπεύθυνη η διεθνής κοινότητα, που πρέπει να εργαστεί ως σύνολο για αυτό τον σκοπό» (<http://www.unesco-hellas.gr>)

Ειδικά για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά, είναι σε ισχύ η σύμβαση της UNESCO για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υπογράφηκε το 2003.

Μέχρι σήμερα (Ιούνιος 2017) έχει κυρωθεί, εγκριθεί ή έχει γίνει αποδεκτή από 175 κράτη. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση το 2006. Για την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα αρμόδια Υπηρεσία είναι η Διεύθυνση Νεώτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠ.ΠΟ.Α.

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά: μια έννοια αόριστη;

Αν ο όρος ακούγεται «δύσκολος», στην πράξη τα άυλα πολιτιστικά αγαθά τα συναντάμε, άλλα περισσότερο και άλλα λιγότερο, στην καθημερινότητά μας. Προφορικές παραδόσεις, μουσικές, χοροί, έθιμα, λαϊκά δρώμενα, παραδοσιακές πρακτικές και γνώσεις, ακόμα και διατροφικές συνήθειες συνυφασμένες με τις κοινωνικές αντιλήψεις και πρακτικές για τη συλλογή, παρασκευή, διανομή και κατανάλωση της τροφής, έτσι όπως διαμορφώθηκαν στις αγροτικές κοινωνίες του παρελθόντος, συνδεδεμένες με εθιμικές πρακτικές, θρησκευτικούς εορτασμούς και τελεουργίες, με τον ίδιο τον κύκλο ζωής του ανθρώπου (γέννηση, γάμος, θάνατος), στοιχεία της συλλογικής εμπειρίας και μνήμης κάθε κοινωνίας αλλά και μέρος της πολιτιστικής της ταυτότητας. Όλες αυτές οι διαφορετικές εκφράσεις και τόσες άλλες ακόμη είναι πολιτιστικά αγαθά που μπορεί να μην έχουν υλική υπόσταση αλλά αποτελούν στοιχεία της άυλης κληρονομιάς κάθε τόπου. Με ζωντανό και δυναμικό χαρακτήρα αυτή η κληρονομιά μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναπροσαρμόζεται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με τις ανάγκες τους, το περιβάλλον τους και την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους. Επιπλέον, τους παρέχει μια αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας (αρ.2, παρ. 1 Σύμβασης της UNESCO για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς).

Τι αποτελεί άυλη πολιτιστική κληρονομιά;

Η έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνει εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

Πιο αναλυτικά, μπορεί να περιγραφεί μέσα από τις παρακάτω κατηγορίες:

- α) προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις (π.χ. παραμύθια, μύθοι και διηγήσεις, αφηγηματικά τραγούδια).
- β) οι τέχνες του θεάματος (π.χ. χορός, μουσική, λαϊκό θέατρο)
- γ) οι κοινωνικές πρακτικές, οι τελεουργίες και οι εορταστικές εκδηλώσεις (π.χ. λαϊκά δρώμενα, έθιμα στον κύκλο του χρόνου, σημαντικοί σταθμοί στη ζωή του ανθρώπου)

- δ) οι γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν (παραδοσιακές καλλιέργειες, εθνοβοτανική γνώση, λαϊκές αντιλήψεις για τη μετεωρολογία κ.ά.)
- ε) τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία (υφαντική, αγγειοπλαστική, ξυλοναυπηγική κ.ά.).

Ότι προέρχεται από το παρελθόν μπορεί να αποτελεί άυλη πολιτιστική κληρονομιά;

Όχι, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ισχύει. Δεν μπορούν να αναγνωρισθούν ως Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας εθιμικές πρακτικές που αναζωπυρώνουν μνήμες βίαιων συγκρούσεων μεταξύ μελών της κοινότητας ή διαφορετικών κοινοτήτων, που αποκλείουν με βίαιο και υποτιμητικό τρόπο μέλη της κοινότητας εξαιτίας φυλετικών, κοινωνικών ή άλλων κριτηρίων, όπως επίσης στοιχεία που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή μελών μιας κοινότητας. Με το ίδιο σκεπτικό, δεν συνιστούν άυλη πολιτιστική κληρονομιά εθιμικές πρακτικές που περιλαμβάνουν κακομεταχείριση ή/και βασανισμό ζώων (<http://ayla.culture.gr>).

Ας έχουμε ακόμη κατά νου ότι η άυλη πολιτιστική κληρονομιά δεν είναι «νεκρές» παραδόσεις του παρελθόντος αλλά αποτελείται από πρακτικές που είναι ζωντανές μέχρι σήμερα. Διακρίνεται κυρίως για τη θέση που κατέχει στις κοινότητες στις οποίες εντοπίζεται και βεβαίως εξαρτάται από τα άτομα που κατέχουν τη γνώση για τις παραδόσεις και μπορούν να τις μεταβιβάσουν από γενιά σε γενιά στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας ή σε άλλες κοινότητες.

Τέλος, η άυλη πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να είναι κληρονομιά μόνο όταν αναγνωρίζεται ως τέτοια από τις κοινότητες, τις ομάδες ή τα άτομα που τη δημιουργούν, τη διατηρούν και τη μεταβιβάζουν. Χωρίς την αναγνώρισή τους κανείς άλλος δεν μπορεί να αποφασίσει κατά πόσον μια πρακτική αποτελεί κομμάτι της δικής τους κληρονομιάς.

Πώς αντιλαμβάνονται την παράδοση οι σημερινές κοινωνίες;

Θα έλεγε κανείς ότι αυτό που ονομάζει ο λαός (ή οι διανοούμενοι) «παράδοση» συμπυκνώνει τις διαφορετικές εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Πολύ συχνά βέβαια η παράδοση ταυτίζεται με ορισμένες μόνο εκφράσεις της, όπως τα έθιμα, τα λαϊκά δρώμενα, η παραδοσιακή μουσική ή οι χοροί. Ίσως γιατί από μόνα τους τα στοιχεία του τελετουργικού και της θεατρικότητας στην επιτέλεσή τους γοητεύουν περισσότερο και τονώνουν την ανάγκη του ανθρώπου να συνδεθεί με το ιστορικό παρελθόν του (Μερακλής, 1986).

Η ανάγκη αυτή ωστόσο συχνά μπορεί να οδηγήει στην υπερβολή με αποτέλεσμα να παρατηρούνται φαινόμενα μιας τεχνητής αναβίωσης τρόπων ζωής του παρελθόντος, και μάλιστα του αγροτικού, κυρίως σε αστικές κοινωνίες. Απηχεί μάλλον μια νοσταλγική διάθεση για το παρελθόν, το οποίο ενίοτε εξωραϊζεται στο όνομα του «παλιού και καλού» (Μερακλής, 1986).

Αυτό που προκύπτει πάντως ως ερώτημα σε κάθε προσπάθεια αναβίωσης τοπικών παραδόσεων από μία κοινότητα είναι εάν πρόκειται για μια αυστηρή προσκόλληση σε ένα «νεκρό παρελθόν» με τα ήθη, τις συνήθειες και τις αντιλήψεις που το χαρακτήριζαν, χωρίς κανένα σημείο αναφοράς με το παρόν, κι ακόμα αν διαφυλάσσονται τα ζωντανά στοιχεία της παράδοσης με τρόπο δημιουργικό για το παρόν και το μέλλον ενός λαού.

Η διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς προϋποθέτει την κριτική στάση κάθε γενιάς σε ό,τι κληρονομεί από τις παλαιότερες. Αυτό σημαίνει ότι επιλέγει ποια στοιχεία της κληρονομιάς αυτής θα κρατήσει, θα τα προσαρμόσει στις κοινωνικές συνθήκες που ισχύουν κάθε φορά και θα τα αναδείξει. Άλλα όμως θα τα παραμερίσει, με αποτέλεσμα να ατονήσουν και να εξαλειφθούν. Αυτό άλλωστε αποδεικνύει και τη δυναμική, τη ζωντανή διάσταση της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς.

Σε κάθε περίπτωση η αναγκαιότητα ή μη διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέεται άμεσα με την αυτογνωσία ατομική και συλλογική μιας κοινωνίας. Εάν και κατά πόσο δηλαδή τα μέλη της έχουν συνειδητοποιήσει και αναγνωρίσει ότι οι διαφορετικές εκφράσεις της άυλης κληρονομιάς αποτελούν μέρος του πολιτισμού της καθημερινότητάς τους, στοιχεία ζωντανά της συλλογικής ταυτότητας και μνήμης, αλλά και συνέχειας και συνοχής του ίδιου του κοινωνικού συνόλου.

Τι εννοούμε με τους όρους ήθη και έθιμα;

Η έκφραση «ήθη και έθιμα» έχει καταλήξει να χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της παράδοσης ενός τόπου. Σχεδόν στερεότυπη φράση σήμερα, τονίζεται ιδιαίτερος σε περιπτώσεις κατά τις οποίες μια κοινότητα αναζητά τρόπους για την τόνωση της ταυτότητας της μέσω της σύνδεσης με το παρελθόν και τις αξίες του. Κατά πόσον όμως είναι σαφής η σημασία των όρων αυτών;

Οι ορισμοί που δίνει ο Μ. Γ. Μερακλής είναι πολύ ξεκάθαροι: «Τα ήθη αποτελούν, από μίαν άποψη, ένα άμορφο, υλικό συμπεριφοράς των μελών των κοινωνικών ομάδων. Είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις κ.λπ. που επικρατούν σε μια δεδομένη εποχή. Τα έθιμα είναι τα ήθη, όταν παίρνουν μίαν ορισμένη, σταθερά επαναλαμβανόμενη τελεστική μορφή. Η επανάληψη αυτή

σχηματίζει και την παράδοσή τους». Και συνεχίζει: «Ήθη και έθιμα πάντα έχει ένας λαός. Αλλά δεν δημιουργούνται τώρα έθιμα: τα ήθη δεν μορφοποιούνται σε έθιμα». (Μερακλής, 1986).

Δημιουργούνται σήμερα νέα έθιμα;

Προφανώς ο χαρακτήρας των σημερινών κοινωνιών διαφέρει τελείως από τις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες, όπου ο τρόπος ζωής ευνοούσε τη δημιουργία εθίμων. Για να απαντήσει λοιπόν κανείς στην παραπάνω ερώτηση, χρειάζεται πρώτα απ' όλα να έχει διερευνήσει τα αίτια που παρακινούσαν τα μέλη των αγροτικών κοινοτήτων να δημιουργούν και επομένως να επιτελούν έθιμα. Τι έχει αλλάξει από τότε ως σήμερα;

Η ριζική τομή είναι στη σχέση του ανθρώπου με τη φύση και το χρόνο. Στις κοινωνίες αγροτικού χαρακτήρα ο άνθρωπος ήταν απολύτως εξαρτημένος από τη φύση. Από εκεί εξασφάλιζε την επιβίωσή του και οι τυχόν αλλαγές που συνέβαιναν στο φυσικό περιβάλλον είχαν άμεσες επιπτώσεις στην καθημερινότητά του (π.χ. φυσικά φαινόμενα, καταστροφές κ.ο.κ.). Η αγωνία για το μέλλον, την καρποφορία των σπαρτών, την ευγονία των κοπαδιών, αλλά και το φόβο για το άγνωστο δημιουργούσε την ανάγκη για τον εξουμενισμό της φύσης με μια σειρά από πράξεις ή δρώμενα με συμβολικό και τελετουργικό χαρακτήρα. Τα έθιμα, λοιπόν, πήγαζαν από την ανάγκη του ανθρώπου να εξασφαλίσει την επιβίωσή του. Ήταν μάλιστα ο κύκλος των εποχών που όριζε την κανονικότητα κάθε εθίμου (π.χ. ευετηρικά έθιμα στην αρχή κάθε έτους για την γονιμότητα της γης και των κοπαδιών).

Ποια σχέση μπορεί να συνδέει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά και το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ;

Για να ανακαλύψουμε στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου, χρειάζεται «να ερευνήσουμε», να τα αναζητήσουμε δηλαδή στις εκφράσεις κάθε κοινωνίας, αξιοποιώντας συγκεκριμένους τρόπους και «εργαλεία». Εκτός από τη μελέτη των πηγών και της βιβλιογραφίας, πολύτιμη είναι η «ζωντανή επαφή» με τους ανθρώπους που φέρουν και μεταβιβάζουν στοιχεία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς στις νεότερες γενιές.

Η επιτόπια έρευνα, παρατήρηση, καταγραφή, μελέτη και ερμηνεία της καθημερινότητας και των συμπεριφορών κοινωνικών ομάδων συνοψίζει τα βασικά χαρακτηριστικά της εθνογραφικής μεθόδου. Η καταγραφή αυτή αποτυπώνεται στην εικόνα, στατική (φωτογραφία) ή κινούμενη (εθνογραφικό ντοκιμαντέρ). Έτσι, μέσω της κινούμενης εικόνας μπορούν να καταγραφούν, έθιμα, δρώμενα, παραδοσιακές

πρακτικές, τραγούδια, χοροί, κ.ο.κ., ζωντανοί μάρτυρες των άυλων πολιτισμικών εκφράσεων μιας κοινωνίας.

Τι γνωρίζουμε για την ιστορία του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ;

Είναι εντυπωσιακό αν σκεφτεί κανείς ότι η ιστορία του ντοκιμαντέρ συμπορεύεται με την ιστορία του κινηματογράφου. Όταν την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα ο κινηματογράφος κάνει την πρώτη του εμφάνιση, αφήνοντας τον κόσμο άφωνο με τη δυναμική του, οι πρώτες εικόνες που παρουσιάστηκαν στην πρώτη δημόσια προβολή ταινιών στο Παρίσι το 1895, στο υπόγειο ενός καφέ από τους αδελφούς Λιμιέρ, παρουσίαζαν στιγμές από την καθημερινότητα.

Στο κλείσιμο λοιπόν του αιώνα, ξεκινούν οι πρώτες προσπάθειες από εθνολόγους της εποχής, οι οποίοι στις επιτόπιες έρευνές τους φωτογραφίζουν και κινηματογραφούν συμπεριφορές και εκδηλώσεις «άλλων» πολιτισμών. Αργότερα, στα χρόνια που ακολουθούν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η πρόοδος της τεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα τη χρήση πιο εξελιγμένου εξοπλισμού (διάφοροι τύποι κινηματογραφικής κάμερας) από τους εθνολόγους. Έτσι, σταδιακά η αποτύπωση στην κινηματογραφική κάμερα των διαφορετικών εκφράσεων της ζωής άλλων κοινωνιών αξιοποιείται προς όφελος της επιστημονικής έρευνας. Ωστόσο, είναι μετά τη δεκαετία του 1970, που το εθνογραφικό ντοκιμαντέρ αναπτύσσεται μεθοδικά και εξελίσσεται.

Υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια για το χαρακτηρισμό μια ταινίας ως εθνογραφικής;

Αν δεν ισχύουν συγκεκριμένα επιστημονικά κριτήρια, δεν μπορούμε να αποδώσουμε τον χαρακτηρισμό αυτό σε μια ταινία. Ένα εθνογραφικό φιλμ λοιπόν θα πρέπει:

- να αφορά σε συγκεκριμένο τόπο και συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα
- να αναφέρεται σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα
- κάθε σκηνή του να είναι χρονικά προσδιορισμένη
- να μη χρησιμοποιούνται τεχνητά μέσα κατά την κινηματογράφηση και το μοντάζ
- να μη προστίθενται τεχνητοί ήχοι εκτός από τους «φυσικούς» που περιλαμβάνει κάθε λήψη.

Σε επόμενο στάδιο βέβαια η ταινία κρίνεται από το κοινό στο οποίο απευθύνεται, ανάλογα με την επιστημονική της εγκυρότητα καθώς και τον τρόπο προσέγγισης και παρουσίασης του θέματος (Καραμανές, 2011).

Πώς μιλά κανείς στα παιδιά για τη σημασία του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ;

Η δύναμη της εικόνας είναι ίσως το πιο αποτελεσματικό μέσο. Η γνωριμία των παιδιών με ένα διαφορετικό είδος κινηματογράφου, όπως και η αξία της βιωματικής εμπειρίας, είναι ένα μεγάλο κέρδος. Από εκεί και πέρα κάθε επιπλέον πληροφορία που μπορούμε να δώσουμε και να συζητήσουμε μαζί τους αναδεικνύει τη σημασία και τη σύνδεση του εθνογραφικού ντοκιμαντέρ με τη γνώση.

Αν το αντικείμενο έρευνας της κοινωνικής ανθρωπολογίας είναι η μελέτη των ανθρώπινων κοινωνιών και των συμπεριφορών τους, των γλωσσών, των θρησκειών, των εθίμων και η καταγραφή των πολιτισμικών και κοινωνικών δομών, τότε ο εθνογραφικός κινηματογράφος δεν μπορεί παρά να συμπορεύεται μαζί της. Είναι σημαντικό λοιπόν να βοηθήσουμε τα παιδιά να κατανοήσουν ότι επειδή ακριβώς η άυλη πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με όλες αυτές τις εκφράσεις της ταυτότητας κάθε λαού, ο εθνογραφικός κινηματογράφος φωτίζει αυτές τις πτυχές με το πιο ζωντανό τρόπο.